
Innovatie en evaluatie in het onderwijs

Op 17 september j.l. werd in Amsterdam een studiedag gehouden over het thema 'innovatie en evaluatie in het onderwijs'. Aanleiding voor de studiedag was de externe evaluatie van het Innovatieproject Amsterdam (IPA) en de deining die naar aanleiding van die externe evaluatie ontstond. Die deining ontstond vooral door een persbericht van de SVO, subsidiegever voor zowel het innovatieproject als voor de externe evaluatie, waarin ondermeer werd gesteld: 'Van een succes op het gebied van de onderwijsvernieuwing kan zeker niet gesproken worden, zelfs zijn over de hele lijn van het IPA geen duidelijke positieve resultaten te noemen. Bij nadere analyse blijken de resultaten van het interne onderzoek van het RITP weinig zeggingskracht te hebben, terwijl ze door de projectleider bovendien vertekend en soms misleidend gepresenteerd zijn.'

Dit persbericht was in enkele dagbladen aanleiding tot forse artikelen met sprekende koppen als: 'Project voor kansarme jeugd; onderwijsproef blijkt te zijn mislukt' en 'Rapport kraakt 7 jaar onderwijsvernieuwing'. Op gemakkelijke wijze werd weer de indruk gewekt dat onderzoekers er onderling een rotzooitje van maken.

Tijdens de studiedag werd een aantal ontwikkelingen binnen en rond het IPA nog eens rustig op een rij gezet en vergeleken met ontwikkelingen binnen en rondom andere innovatieprojecten in Nederland. Doel van de studiedag was te komen tot een bezinning over de manier waarop onderwijsonderzoek bij toekomstige onderwijsinnovaties een bijdrage kan leveren aan het innovatieproces.

Alvorens verder in te gaan op de studiedag plaatsen we eerst even het IPA, de externe evaluatie en de studiedag in een tijdsplaatje om tot een eerste conclusie te komen. Het innovatieproject werd formeel gestart in 1971 en af-

gerond in 1978. In 1975 heeft de projectleiding verzocht om een evaluatie door externe deskundigen. Dit verzoek werd pas in 1978 gehonoreerd. In het voorjaar van 1981 zijn de rapporten verschenen over de externe evaluatie. Bijna anderhalf jaar later is de studiedag georganiseerd. Conclusie: het wetenschappelijk forum voor onderwijsonderzoek in Nederland reageert traag en maakt daardoor de controlerende en sturende functie die ze zou moeten hebben nauwelijks waar.

De inleidingen

Aan de studiedag werd deelgenomen door ongeveer 125 personen werkzaam op grofweg de volgende drie gebieden: onderwijsadvies en -begeleidingswerk, onderwijsbeleid (ministerie, gemeente, inspectie) en onderwijsonderzoek. In aansluiting bij deze werkgebieden is op de studiedag een aantal thema's onderscheiden: de innovatiepraktijk, de methodologie, het onderwijsbeleid en de inrichting van de onderwijsresearch en het financieringssysteem. Per thema werden twee inleidingen gehouden.

J. Rupp (vakgroep Arbeid en Bewustzijn, R.U. Utrecht) alleen en L. Lentz en H. van Tuijl samen (beiden S.L.O.) hielden een inleiding voor het thema 'innovatiepraktijk'. Rupp beargumenteerde de noodzaak om bij onderwijsinnovaties, met name met betrekking tot de middenschool, meer aandacht te schenken aan de vernieuwing van onderwijsinhouden. Lentz en Van Tuijl verduidelikten hoe een werkwijze zoals gevolgd binnen het IPA basis kan zijn voor het ontwikkelen van nieuwe ideeën over taalonderwijs.

Voor het thema 'methodologie' hield Wardekker (vakgroep onderwijskunde, V.U. Amsterdam) een inleiding waarin hij betoogde dat pogingen binnen het innovatieproject Amsterdam om vorm te geven aan actieonderzoek, op gespannen voet zijn komen te staan met ideeën en praktijken voor het evaluatie-onderzoek binnen het IPA. Deze ideeën en praktijken sloten meer aan bij een empirisch-analytische onderzoeksvatting. Van der Kamp (vakgroep andragogie, R.U. Groningen) wees er in zijn inleiding voor hetzelfde themagebied op,

dat het weinig zinvol is een strikt onderscheid aan te brengen tussen interne en externe evaluatie. Taken en werkwijzen dienen grotendeels gelijk te zijn. Hij benadrukte het belang van evaluatie van innovatieprojecten in de vorm van een vergelijking van meerdere projecten.

Van Gelder van het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en De Jonge van het onderwijsadviescentrum in Groningen hielden elk een inleiding voor het thema 'innovatiebeleid'. Volgens Van Gelder is de bijdrage van evaluatie-onderzoek aan de formulering van beleid tot nog toe gering. Beleidsmakers wachten niet op de resultaten van evaluatie-onderzoek, of wellicht is het zo dat evaluatie-onderzoek te vaak niet op tijd is afgerond om bij te kunnen dragen aan bijstelling van beleidsmaatregelen. Verder wees hij er op dat evaluatieonderzoek wordt bemoeilijkt door de vaagheid waarmee op beleidsniveau doelen voor onderwijsinnovatie worden beschreven. De Jonge meent op beleidsniveau in het algemeen een zekere ambivalentie te kunnen constateren ten opzichte van evaluatie-onderzoek. Veelal is er sprake van enige terughoudendheid gebaseerd op de onzekerheid of het eigen beleid of eigen vooroordelen gesteund worden of niet.

Het vierde thema op de studiedag betrof de inrichting van de onderwijsresearch en het financieringssysteem. Mens (I.T.S., Nijmegen) merkte in zijn inleiding voor dit thema op, dat voor S.V.O. uiteraard vooral de onderzoeksactiviteiten van de interne en externe evaluatie van belang waren. De betekenis van het IPA staat of valt echter niet geheel met de resultaten van deze onderzoeksactiviteiten. S.V.O. heeft dat te zeer miskend. Gewezen werd op de voorbeeldfunctie van het IPA voor de ontwikkeling van de onderwijsstimulering in Nederland. Scheerens (S.V.O.) stelde in aansluiting bij bevindingen van de externe evaluatie, dat de interne evaluatie van het IPA niet goed is gebeurd. Hij verduidelijkte hoe vanaf landelijk niveau door S.V.O. de controle op innovatieprojecten en de sturing van die projecten zou kunnen worden verbeterd.

Elke inleiding tijdens de studiedag werd gevolgd door een discussie. De dag werd bovendien afgesloten met een forumdiscussie tussen ondermeer Van Calcar en Schipper (oud-projectleiding van het IPA) en Welten en Van den Berg (externe evaluatoren van het IPA).

De discussie

Een evaluatie door externe deskundigen zoals heeft plaats gevonden voor het innovatieproject Amsterdam is een unieke gebeurtenis in de geschiedenis van innovatieprojecten in Nederland. Bij alle andere projecten is tot nog toe volstaan met een interne evaluatie. Binnen het IPA was slechts een klein budget beschikbaar om de innovatieactiviteiten te verantwoorden door middel van evaluatie-onderzoek. In 1975 werd de roep om die verantwoording evenwel zo luid, dat de projectleiding gesprekken ging voeren met het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen om te komen tot een extra financiering voor een evaluatie van externe deskundigen. Met het ministerie werd weliswaar spoedig overeenstemming bereikt over plannen voor evaluatie, maar financiering bleef uit. Pas in 1978 werd de argwaan jegens het IPA klaarblijkelijk zo groot, dat er eindelijk financiële middelen beschikbaar werden gesteld die de externe evaluatie mogelijk maakten.

Bij de deelnemers aan de discussie overheerste de opvatting dat evaluatie van een innovatieproject zou moeten bijdragen aan de ontwikkeling van het project. Een achterafanalyse, die de externe evaluatie in het geval van het IPA was, werd als weinig zinvol ervaren. Wel werd opgemerkt dat de externe evaluatie uiteindelijk is gerealiseerd in een sfeer van argwaan. Die argwaan vond in de externe evaluatie een uitingsvorm die, alhoewel duur, toch prettiger is dan allerlei insinuerende speculaties die anders wellicht het gevolg waren geweest van de argwaan. Bovendien zijn er door de externe evaluatie onvolkomenheden in het IPA zichtbaar gemaakt, die niet met de mantel der liefde bedekt mogen worden. Wellicht is het onderkennen van onvolkomenheden een stimulans tot voorkoming in nieuwe innovatieprojecten.

In aansluiting bij de opvatting dat evaluatie een bijdrage moet leveren aan de ontwikkeling van een innovatieproject, werd de stelling besproken, dat het niet relevant is of die evaluatie gebeurt door projectdeelnemers (interne evaluatie) of door externe deskundigen (externe evaluatie). De evaluatie moet eenvoudig voldoen aan een aantal kenmerken van deugdelijk handwerk: er moet een goed evaluatieplan zijn, er moet gebruik worden gemaakt van betrouwbare en valide instrumenten, data moeten met de nodige omzichtigheid worden

opgeslagen en verwerkt en er moet duidelijk verslag worden gedaan, zodat het werk controleerbaar wordt voor het wetenschappelijke forum. Om dit structureel mogelijk te maken zou er bij toekomstige financiering van innovatieprojecten wellicht speciaal geld moeten worden gereserveerd voor evaluatie-activiteiten; een soort vijfprocentsregeling voor onderwijs-evaluatoren.

Het is voorbarig om naar aanleiding van de inleidingen en discussies tijdens een studiedag conclusies te trekken met betrekking tot toekomstige innovatie- en evaluatieactiviteiten in het onderwijs. Op de studiedag kwam een aantal belangentegenstellingen duidelijk naar voren, die het trekken van dergelijke conclusies bemoeilijken. Zo stelde een aantal personen die vanuit scholen en schooladviescentra betrokken zijn bij innovatie-activiteiten, dat in ieder geval een schoolnabije aanpak van onderwijsinnovaties, zoals in het IPA werd gerealiseerd, ook in de toekomst doorgang moet vinden. Als vragen vanuit het belang van goed evaluatie-onderzoek daarmee in het gedrang komen, dan moet er een expliciete keus worden gemaakt vóór innovatie-praktijk en tegen

evaluatie-onderzoek. Vanuit de hoek van beleidsmedewerkers werd gesteld dat evaluatie-onderzoekers wellicht belang hebben bij een nauwkeurige omschrijving van doelen voor onderwijsinnovatie, maar dat onderwijsinnovatie slechts mogelijk is op grond van consensus over doelstellingen. Het komen tot die consensus wordt bemoeilijkt wanneer doelen nauwkeurig in operationele termen worden beschreven.

Voor belangstellenden die beter geïnformeerd willen zijn over de inleidingen en discussies tijdens de studiedag is in januari 1983 een uitvoerig verslag in het tijdschrift INFO verschenen.

P. Vedder

Noot

1. De studiedag werd georganiseerd door de vakgroep interdisciplinaire onderwijskunde van de Rijksuniversiteit van Groningen en mogelijk gemaakt door een subsidie van de Bernard van Leer Foundation.

Manuscript aanvaard 25-1-'83